

PRØVEN

Møllerne i Halsnæs-
området - 2. del

Det kongelige Kapel

Historien om en gondol

En kæmpesten i Ølsted

Frederiksværkegnens
Historiske Forening

November 2023 - 20. årgang, nr. **74**

Frederiksværkegnens Historiske Forening

Formand

Gunnar Gade Midtiby, Frydsvej 8, 3300 Frederiksværk, Tlf. 2346 6008
formand@frvhistorie.dk

Kasserer

Merete Rasmussen, Krudttårnsbakken st.tv, 3300 Frederiksværk,
Tlf. 3064 3033, kasserer@frvhistorie.dk

Bestyrelsesmedlemmer

Carl Ove Jensen, Store Havelsevej 92, 3310 Ølsted, Tlf. 4774 9335
Niels J Willumsen, Store Havelsevej 26, 3310 Ølsted, Tlf. 2620 4431
Wilhelm Stege, Allégade 9, 3300 Frederiksværk, Tlf. 28830166
Nikolaj Tuxen, Hanevænget 1, 3300 Frederiksværk, Tlf. 6126 6353

Suppleant

Peter Ahlburg, Karlsgavevej 48, 3300 Frederiksværk, Tlf. 4777 0146

Kontingent 2023

Personligt medlemskab 150,- kr. Husstandsmedlemskab 225,- kr.
Firmaer og institutioner 500,- kr. Firmaer (under 6 ansatte) 250,- kr.
Betalning via netbank: Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309 i Danske Bank.

Redaktion

Ansvarshavende redaktion: Niels J Willumsen, e-mail: redaktion@frvhistorie.dk

Tryk: Halsnæs Avis Oplag: 450 ISBN: 1604-0678 Titel: Prøven

Foreningens e-mail: mail@frvhistorie.dk - Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

Stof til næste **Prøven** bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indlæg, som ikke nødvendigvis udtrykker foreningens holdning.

Bladets navn, "Prøven", refererer til navnet på dén prøvekanon, der danner piedestal for J F Classens buste udenfor Arsenalet i Frederiksværk. Prøven blev testet i 1759 og klarede 375 affyringer.

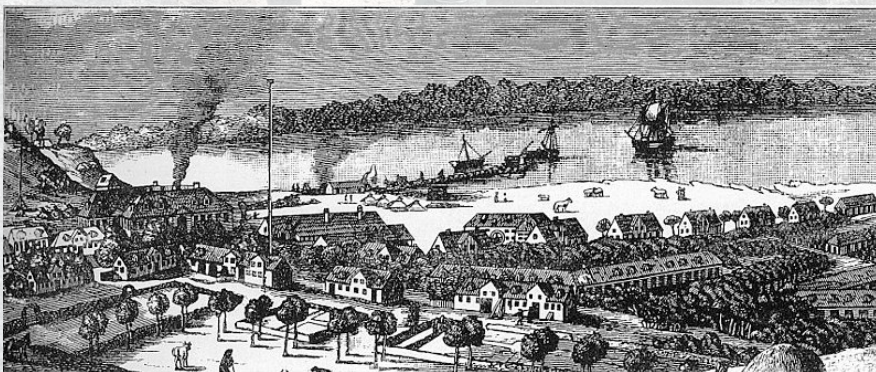
I dette nummer

Generelt

Formanden har ordet	side 4
Kommende arrangementer	side 34

Artikler

Aftentur i maj	side 5
Møllerne i Halsnæs-området, 2. del	side 8
Det kongelige Kapel	side 20
En gondol kom til byen	side 26
En kæmpesten i Ølsted	side 32

Formanden har ordet

Af Gunnar Gade Midtby

formand for Frederiksværkegnens Historiske Forening

Så skete det igen: Mere end 100 tilhørere til et foredrag!

Det var Lis Hedelunds foredrag i Gjethuset om Sandkroen, med udgangspunkt i den bog, hun nyligt har skrevet om sin morfars kro (se billedet herunder).

Hvis vi havde afholdt foredraget på biblioteket, havde det ikke været sjovt, men i Gjethuset er det ikke et problem. Alle sidder komfortabelt, og alle kan se og høre.

Vi har den aftale med Gjethuset, at vi starter med ca 70 siddepladser, og hvis der kommer flere, står der ekstra stole i koncertsalen, så det tager kun et øjeblik, før der er siddeplads til alle. Det er gode forhold, og i bestyrelsen er vi glade for aftalen.

Der er kun ét problem, nemlig prisen: Vi skal give 1.500,- kr pr. gang for at bruge Gjethuset. Desuden er det Gjethuset, der har indtægten i baren. Før havde foreningen en indtægt på salg af kaffe og kage i pausen.

Så der er en økonomisk udfordring, som bestyrelsen skal finde en løsning på. Jeg vil ikke spå om hvad løsningen bliver, men jeg er sikker på, at vi kommer med et forslag til generalforsamlingen i april. Så må vi se, om vi overlever valget. I de nye rammer i Gjethuset kan vi med sindsro håbe på mange tilhørere hver gang til foredragene og gerne flere med-lemmer i foreningen.

Med venlig hilsen Formanden

Igen en god oplevelse: Foreningens aftentur til Beredskabsstyrelsens Museumsdepot Af Jørgen Tved

Hvem kunne vide, at der i det Nordsjællandske, gemte sig et museum for en CF-kolonne. Og hvad var en CF-kolonne i øvrigt?

Historisk forening havde arrangeret en aftentur, til Beredskabsstyrelsen Museumsdepot I Græsted.

Vort kendskabs til museet var lig nul. Vi havde nok en fornemmelse af hvad Beredskabskorpset var, men at det også havde et museum, var os ikke bekendt. Heldigvis, var der nogle i bestyrelsen, som var betydelig bedre kendt, med de nordsjællandske, seværdigheder, så

vi meldte os til. Og prisen! 45 kr. for transport. Kaffe og omvisning, kunne vores økonomi nok klare.

Vi fik en rigtig god oplevelse. For det første ligger der endnu et Museum, som er meget seværdigt, næsten i vort eget område, i det gamle Nordsjællandske amt. Og for det andet fik vi en rigtig god modtagelse. Flere tidligere CF-folk, med chefen Jørgen Holst i spidsen, stod parat til at modtage os.

Nu ved vi, at vi har haft et korps, som bestod af meget kyndige og veluddannede folk, og som kunne sættes ind, ved følger af krigshandlinger. Og at dette korps, der blev oprettet i begyndelsen af 2. Verdenskrig, var udstyret med næsten

alle tænkelige hjælpemidler. Specielle maskiner og biler, til at sætte ind, hvor krigshandlinger, havde skadet mennesker, bygninger og anlæg.

Med nutiden i erindringen, kunne vi se maskiner, biler osv, med over 50 år på bagen, som kunne have været til gavn, ved de store ødelæggelser, efter det seneste jordskælv Tyrkiet.

Her var materiel, der også, kunne være til stor hjælp i Nord-Italien, hvor de, for ikke så længe siden sloges med store oversvømmelser.

Her var materiel, som godt nok havde mange år på bagen, men som kunne være til stor gavn og hjælp for mennesker.

Nu er det ikke blot biler og andre

hjælpemidler vi så. Vi fik oplyst, at der naturligvis skulle mennesker, til at betjene det gamle, men meget brugbare materiel, de fremviste. Vi fik en fornemmelse af den gode uddannelse, som beredskabskorpset, mange medlemmer havde fået. Det var værnepligtige og folk med langvarige uddannelser bag sig.

Ak Ak ja. Tænk om det blev kendt, at vi som nation blev, om end ikke berømt så dog kendt for, at yde humanitær hjælp, hvor naturkatastrofer Jordskælv osv. havde ødelagt huse, byer og dræbt og skadet mange mennesker. Korpset, som det var engang, eksisterer ikke

mere. Det er nedlagt og opgaverne, ved nationale katastrofer, er nu i Danmark indordnet de lokale beredskabskorps. Skulle der ske, om ikke jordskævl så dog store oversvømmelser, så skal det lokale redningsvæsen, træde til.

Stod det til mig, så var det betydelig bedre, om det var sådanne korps, med veluddannede mennesker, med moderne materiel, som blev sendt ud, frem for bomber og kanoner.

Og igen, det er tidligere medlemmer af det nedlagte Civiforsvarskorps, som har samlet utroligt meget sammen, af redningsudstyr og materiel. Køretøjer og maskiner, som har bestået deres prøve, hvor det har været sat ind og som uden tvivl, har reddet mange liv og bistået mange mennesker, tilbage

til en anstændig tilværelse.

Det er faktisk et stort museum, som er indrettet i det område og i de bygninger, som tidligere husede, en af de 10 stationer, hvor værnepligtige blev uddannet. Korpsset havde også afdelinger andre steder, så man hurtigt kunne rykke ud. Vi har f.eks eksempel haft en afdeling i Ølsted.

Det er frivillige, som har skabt museet, og det også er frivillige, som bemander og fremviser museet.

Der er ikke faste åbningstider. Dog er der næsten altid folk, på stedet om tirsdagen. Ellers kan der indgås en aftale.

Og tak for det.

Fotos: Gunnar Gade Midtiby

Møllerne i Halsnæsområdet 2. del

Af Knud Erik Jensen

I første del af denne artikel beskrev jeg de ældste møller i den nuværende Halsnæs kommune. Alle disse møller havde deres oprindelse i middelalderen og renæssancen.

Antallet af de såkaldte kundemøller, nemlig møller, hvor bønderne kunne få malet deres korn, holder sig rimelig konstant i en lang periode, idet man kørte med begreberne "mølletvang" og "mølletrang". Det betød, at de enkelte bønder var underlagt en bestemt mølle, og der kunne kun etableres nye møller, hvis man kunne godtgøre, at de eksisterende møller ikke kunne følge med efterspørgslen.

Det er dog ikke ensbetydende med, at der ikke etableres nye møller. Den fremspirende industri kræver maskinkraft, og her bruger man den motor, man kender, nemlig møllen. Så der bygges mange møller, også her i området, idet virksomheden Frederiks Værk har

brug for masser af maskinkraft i produktionen af både kanoner og krudt; men jeg har valgt at udelade disse industrimøller fra denne artikel. Men i slutningen af 1800-tallet nærmest eksploderer antallet af møller i Danmark. Der er især to forhold, der bidrager til dette.

For det første bliver der indført fri møllenæring, så hvem som helst, der har kapital til det, nu kan etablere en mølle. Loven bliver efter en langvarig debat vedtaget af Rigsdagen i 1852; men for ikke at slå økonomien i stykker for de eksisterende møller, træder den først i kraft i 1862.

For det andet sker der en omlægning af landbruget i Danmark. Bønderne har hidtil først og fremmest eksporteret to produkter, nemlig korn, hvor vi bliver udkonkurreret af amerikanerne, og stude til det nordtyske marked, hvor tabet af Slesvig-Holsten gør denne handel urentabel. En af løsningerne på

landbrugets problemer er at om-lægge produktionen til forarbejdede svineprodukter; men intensivt opdræt af svin kræver store mængder af formalet byg, og dermed mange møllekværne.

Disse ting slår også igennem i Hals-næsområdet.

Ølsted Dampmølle.

Jeg stødte først på denne mølle i Kraks vejviser fra 1913, hvor jeg kunne se, at den havde tlf.nr. 8. Møllebygningen eksisterer stadig. Det er det store hus på hjørnet af Byvej og Ølsted Stationsvej; men det bruges i dag til boliger.

Oplysningerne om møllen har jeg først og fremmest fra Facebook,

Gammelt postkort: Ølsted by set fra Præstebrovej cirka 1935. Bemærk møllen i højre side af fotoet.

hvor Henny Stender, barnebarn af den anden møller på stedet, har offentliggjort dem. Møllen er opført i 1910 af møller Frimodt Hansen. Han sælger i 1912 møllen til Herman Ancher Kofoed Stender, som imidlertid omkommer i 1921 ved en arbejdsulykke i møllen, idet et tandhjul griber fat i hans tøj. Hans enke driver møllen frem til 1924. I 1925 installerer den nye ejer en Deutz motor til afløsning af dampmaskinen.

I 1930 oprettes der en købmandshandel i tilknytning til møllen, hvilket ikke var usædvanligt, idet det jo var ganske praktisk at kunne handle ind, mens kornet blev malet.

På et postkort fra ca. 1935 kan man

se, at der også har været opsat en vindmotor på møllen som hjælpe-motor.

Jeg ved ikke, hvornår møllen er nedlagt. Normalt kan man jo følge møllerne på de geodætiske kort; men det er kun de allerstørste dampmøller, der er afsat her.

Brederød Mølle

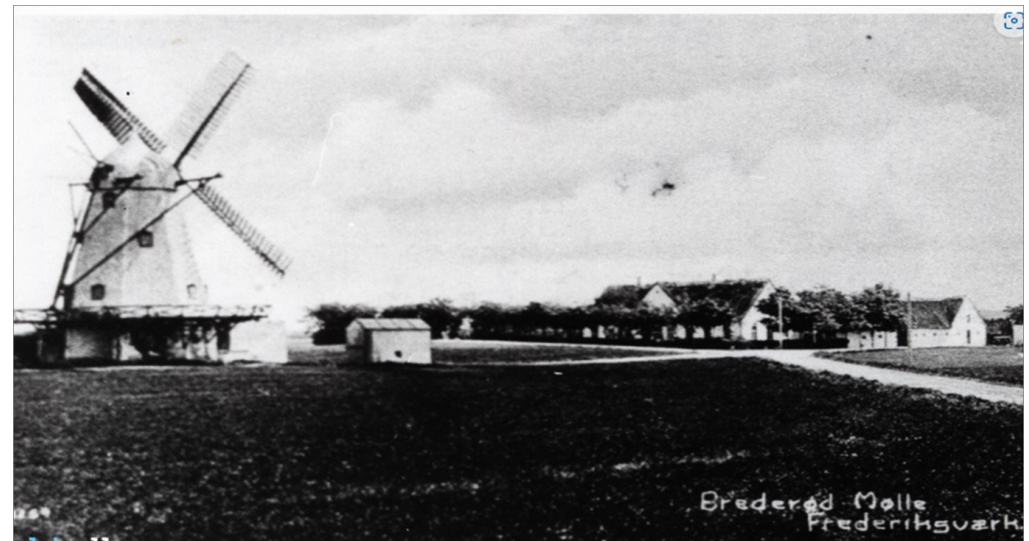
Møllegården i Brederød er ifølge BBR opført 1840; men selve møllen er først opført i 1888. Så vidt jeg kan se, har møllen aldrig ligget på en særskilt matrikel, så det er nok gårdejeren, der selv har ladet møllen opføre.

Møllen var en hollandsk mølle, og

den kører i første omgang frem til 1919, hvor der rejses en forsikrings sag, da møllen er brændt. Den bliver genopført og kører sandsynligvis frem til starten af 1950-erne.

Jeg startede i 1961 i 3. klasse på Kregme Skole, hvor vi i gymnas-tiktimerne spillede bold på banerne i Brederød. På det tidspunkt lå møllen der stadig, men måtte betegnes som en ruin.

På centimeterkortet fra 1960 er den stadig markeret som mølle; men det må vel være, fordi man stadig opfattede den som et pejle-mærke i landskabet.

Brederød Mølle ca 1910

Kregme Mølle

Denne mølle lå på sydsiden af den nuværende Hillerødvej lige efter Kregme by. Den var en hollandsk mølle placeret lige ud til afvandingskanalen fra den drænlagte Kregme Mose til Arresø, så der er næppe nogen tvivl om, at den oprindeligt er bygget som pumpemølle for at hjælpe med dræningen af mosen; men der jo ingen grund til at lade god kraft gå til spilde, så selvfølgelig installerer man også en kværn.

På matrikelkortet fra 1872 optræder der ikke nogen mølle på stedet; men den er indtegnet på målebordsbladet fra 1897, så den

må være rejst i løbet af dette tidsrum. Møllen ejedes af de lokale landmænd, men blev drevet af møllersvend Lars P. Olsen.

I 1906 blev møllen solgt til Peter Sørensen. Han var som 10-årig blevet sendt til Amerika, hvor nogle brødre skulle tage sig af ham, og efter hans eget udsagn var opdragelsen ret lemfældig. Han kan sagtens have været af lokal afstamning, idet han efter overtagelsen af møllen har sin mor boende hos sig. (Hvis man er interesseret i at læse nærmere, kan man finde en artikel i "Jul i Frederiksværk" 1978).

Kregme Mølle. Man ser afvandingskanalen i forgrunden af billedet.

Kregme mølle: Peter ved rundsaven. At save brænde var en god biindtægt for mange møller.

Kregme mølle havde ikke nogen gennemkørsel. Det betød, at man ikke kunne bruge møllen som hejseværk. Så alt måtte flyttes med håndkraft.

Peter havde jo lært at tænke stort i USA, og han var ferm til mekanik; så hvad er mere nærliggende end at lave noget, der ligner en evighedsmaskine....

Møllen havde oprindeligt brugt en vandsnegl til at hæve vandet fra drænkanalen ud i Arresø. Denne snegl erstattede han med en ny og større, samtidig med, at han placerede et vandmøllehjul efter sneglen. På den måde mente han, at han kunne udnytte kraften 2 gange. Desværre virkede det kun ved rigtig kraftig vind.

Måske har opfinderiet taget overhånd, for nogle af bønderne begynder at klage over, at man ikke helt kan stole på aftaler om formaling af deres korn. For at hjælpe på rentabiliteten installerer han et hjemmegjort savværk på møllen; men det var ikke nok til at gøre møllen rentabel.

Samtidig forsvinder behovet for pumpemøllen i Kregme. NESA har forsynet områderne uden for Frederiksværk by med et moderne elektricitetsnet med vekselstrøm, så man anlægger den eldrevne pumpestation ved Ubberup, som stadig bruges til dræning af både Kregme og Lyngby Moser.

Da møllen i Kregme ikke er rentabel, bliver den pillet ned og flyttet lige omkring 1920.

Hanehoved Mølle

Peter Sørensen fra Kregme Mølle har imidlertid ikke tænkt sig uden videre at opgive mølleriet.

Han erhverver sig en grund ude på Hanehoved, hvor vi jo stadig har Gl. Møllevej liggende. Han piller både møllen og den tilhørende bebyggelse i Kregme ned stump for stump, hvorefter han transporterer det hele til Hanehoved på hestevogn og genrejser det.

Herude på toppen af bakken er der jo i modsætning til placeringen i Kregme masser af vind til at drive møllen; men det kniber stadig med kundegrundlaget. Han indsender imidlertid et forslag til HFHJ-banen om at anlægge et sidespor op til møllen, idet han vil begynde at formale et specielt fuldkornsmel til brug for alle bagerier i landet.

Prøvebagningen hos bageren i Torpmagle resulterer i et stenhårdt brød, og jernbanen hopper heller aldrig med på ideen. Så allerede i 1930-erne bliver møllen nedlagt.

Jeg ligger inde med et par billeder

af møllen; men opløsningen er så ringe, at det ikke vil give mening at bringe dem her. En af de ting, man kan se på billederne, er at møllen har været anlagt på et imponerende højt fundament.

Ellinge Mølle

Ikke ret langt fra Hanehoved Mølle lå Ellinge Mølle. Den var placeret ud mod fjorden lige bag Ellingegård på den lille bakkekold, der ligger der.

Den er sandsynligvis opført i 1875, idet ejeren, Jørgen Peder Jørgensen, i 1874 i kirkebogen titulerer sig som gårdejer, mens han senere titulerer sig som mølleeejer og gårdmand. At han bruger betegnelsen "mølleeejer" kunne jo indikere, at han har haft ansat folk til driften af møllen. At jeg sætter året for rejsningen af møllen til 1875, skyldes først og fremmest de billeder, jeg har modtaget fra Carsten Klog, som er direkte efterkommer af Jørgen Peder Jørgensen.

Carsten kan berette, at man stadig kan finde spredte rester af fundamentet der, hvor møllen var placeret.

På billederne af porcelænsbiben kan man se, at den i 1875 med

Porcelænspipe fra Ellinge Mølle

henvielse til Ellinge Mølle er skænket til H. P. Jørgensen af hans broder, sandsynligvis den 2 år yngre Hans.

I øvrigt er det værd at bemærke, at billedmotivet på biben er en pløjende mand. Så hvad har været vigtigst? Mølleriet eller landbruget. Møllen pilles ned omkring 1920, hvilket kan hænge sammen med, at Hanehoved Mølle, som kun lå godt en kilometer væk, bliver opført. Materialerne fra møllen bliver overført til Torpmagle Mølle.

Melby Mølle

Møllen i Melby er den eneste mølle i Halsnæs, der stadig er bevaret, når man ser bort fra møllerne i selve Frederiksværk, som jo ligger uden for denne artikels emneområde. Den er dog ikke funktionsdygtig.

Den er opført i 1878 og kørte frem til 1946, hvor møllens hat blev slået ud af sit leje i en storm. Jeg vil i en senere artikel give en udførlig beskrivelse af møllens historie.

Torup Mølle

Denne mølle lå ud til landevejen mellem Torup og Tømmerup. På den nuværende adresse, Torupvejen 106, er der stadig store dele af fundamentet bevaret i baghaven.

Jeg har ikke kunnet finde frem til det nøjagtige år for opførelsen; men den er sandsynligvis opført nogenlunde samtidig med mange af de andre møller i området, nem-

Torup mølle ca. 1910

lig omkring 1880.

Den er nævnt i "Vejviser for Frederiksborg Amt" i 1890 og optræder for sidste gang på målebordsbladet fra 1949; og det er nok omkring dette tidspunkt, den er nedlagt. I hvert fald kan beboere i Torup kun huske den som en ruin uden hat og vinger i midten af 1950'erne.

Møllen i Rorup Mose

Denne mølle er lidt af et mysterium. Jeg er kun stødt på den en enkelt gang, nemlig på et målebordsblad fra 1897, hvor der er placeret en vindmølle umiddelbart på sydsiden af Rorup Mose ved Amagerhuse.

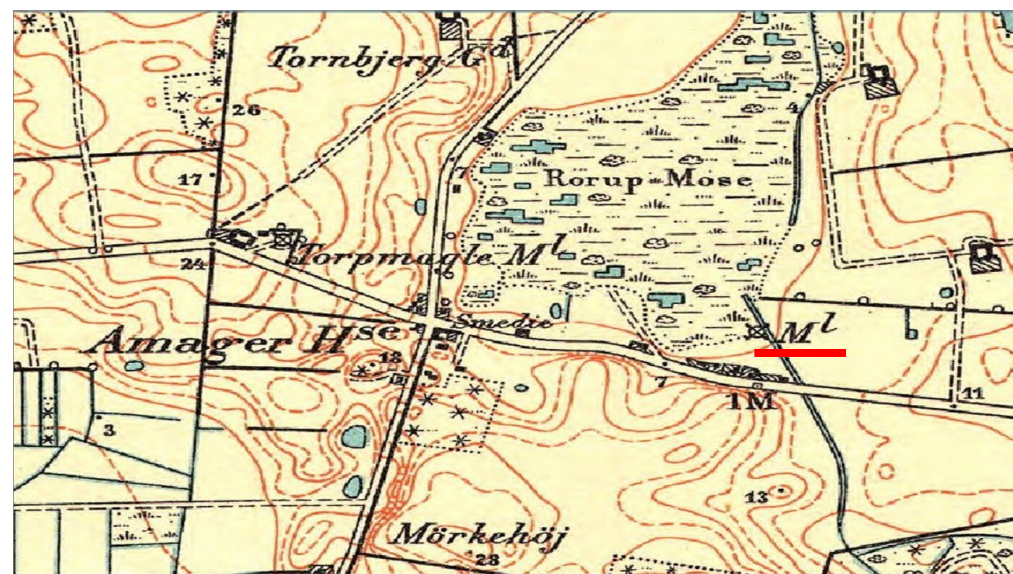
I første omgang tænkte jeg, at det kunne være den Grønnesse Mølle, jeg har set omtalt på Facebook hos Historisk Værksted i Frederiksværk; men Ditlev Hasselbalch har oplyst, at der ikke på noget tidspunkt har eksisteret en mølle i forbindelse med Grønnessegård.

Det mest sandsynlige er nok, at det har været en pumpemølle, der har tjent til afvanding af de lavtliggende områder ved mosen, og derfor er det nok bønderne omkring mosen, som har ejet den. Jeg har ikke nogen viden om, hvornår møllen er nedlagt.

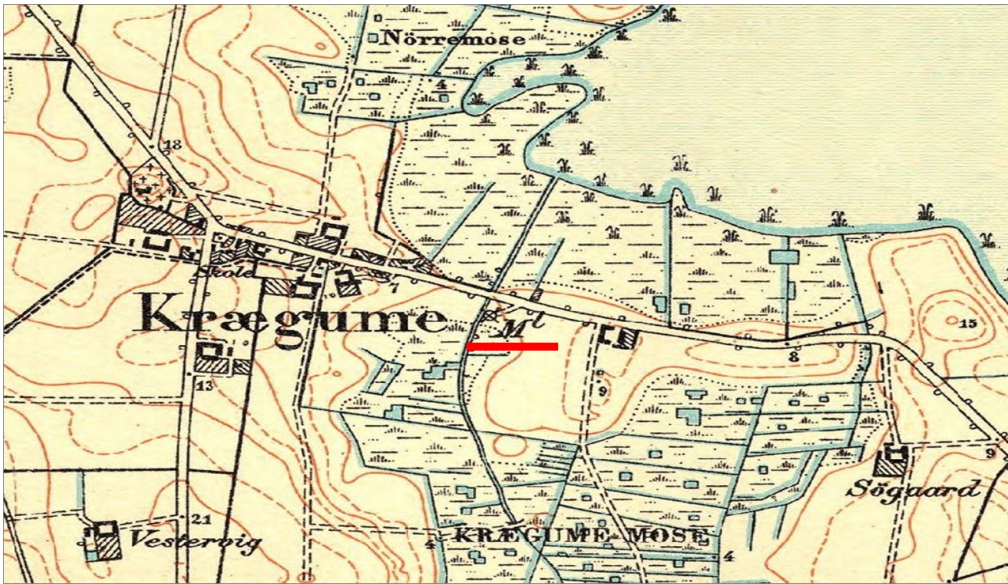
Torpmagle mølle

Møllen i Torpmagle må være opført så snart loven om fri møllenæring gav mulighed for det. Egentlig trådte loven først i kraft i 1862; men allerede i 1861 er der i kirkebogen for Torup sogn i forbindelse med en barnedåb indskrevet, at faderen var hjemmehørende på Torpmagle Mølle.

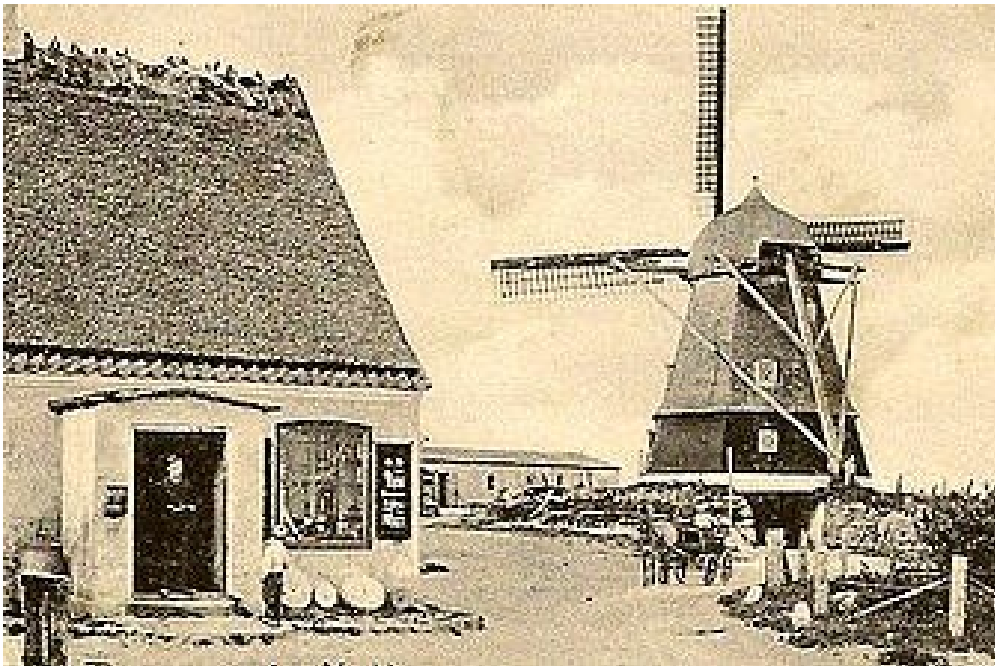
Møllen er oprindeligt opført som en kornmølle; men allerede på billeder fra starten af 1900-tallet kan man se bygninger, der viser, at man har et stort savværk i forbindelse med møllen. Det er uden tvivl dette sav-

I den højre tredjedel kan man se møllen i kanten af Rorup Mose; men den er blot angivet som mølle.

På dette målebordsblad fra 1897 kan man se placeringen af Kregme Mølle syd for vejen til Hillerød. Man ser også afvandingskanalen fra Kregme Mose, forbi møllen og videre ud i Arresø.

Torpmagle Mølle omkring 1920

værk, der gør, at møllen fortsat er i brug op til 1960'erne, hvor elektriciteten helt overtager som kraftkilde på savværket.

Som det har været tilfældet med alle møller, har der jo været et stort vedligeholdelsesarbejde, og det er sikkert det, der gør, at det kan betale sig at overføre materialerne fra den tidligere nævnte Ellinge Mølle, da denne nedlægges.

Og som det er tilfældet i enhver familie, har vi jo en fætter, som falder helt ved siden af, og det er i dette tilfælde.

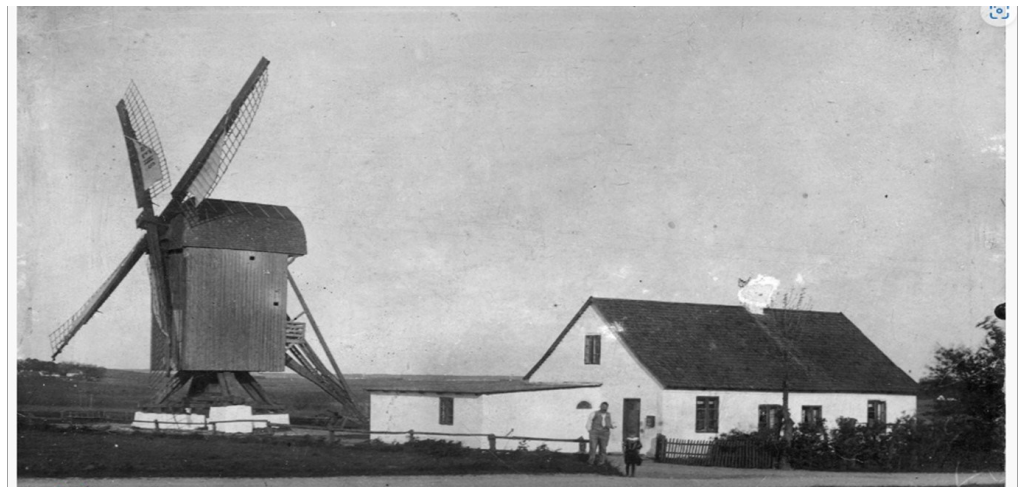
Møllen ved Sandkroen

Egentlig burde denne mølle slet ikke være med i oversigten, idet jeg

tvivler på, at møllevingerne har lavet så meget som en eneste omdrejning, mens den stod på stedet.

Bortset fra Pibe Mølle er det jo den eneste stubmølle, der har stået på disse kanter i mands minde. Møllen stod oprindeligt i Holløse, hvor den ved nedlæggelsen blev pillet ned og flyttet til Sandkroen.

Og hvis man går på nettet og sammenligner billeder af de to møller, er man ikke i tvivl. Sjældent har man set en mere skævt proportioneret mølle. Men den bidrog jo fint som legeredskab i det romantiske billede kromanden prøvede at bygge op omkring Sandkroen.

Holløse Mølle på sin oprindelige placering

Øverst møllen ved Sandkroen. Nederst feriegæster på skovtur med møllen i baggrunden.

En anekdote fra Det Kongelige Kapel - verdens ældste orkester!

Af Mogens Andresen

Kulturministeriet regnes almindeligvis for et "lille" ministerium. Alligevel er det ofte det mest omtalte på grund af alle de "kendte" skuespillere, musikere, balletdansere mm, hvis virke falder ind under Kul-

turministeriets administration. Under arbejdet med at skrive bogen "Det Kongelige Kapel – verdens ældste orkester" (grundlagt i 1448) fandt jeg og min medforfatter, Troels Svendsen, ud af, at det på ingen måde er en ny foreteelse med skandaler og offentlighedens interesse!

Troels Svendsen og Mogens Andresen
DET KONGELIGE KAPEL
Verdens ældste orkester

Det Kongelige Kapels Fødsel

Bogen "Det Kongelige Kapel" af Troels Svendsen og Mogens Andresen blev udgivet i 2018 i anledning af

Nedenstående historie er en veritabel 'sæbeopera', som fandt sted længe inden Kulturministeriet blev oprettet. Her var det kongemagten og hoffet, der administrerede Det Kongelige Teater. Jeg fremstiller herunder historien på operaform.

DE 3 KAPELMESTRE

Når et drama eller virkelige begivenheder skal danne grundlag for handlingen i en opera, må der som oftest

en forenkling til, for at hændelserne kan blive forståelige.

Dét, der udspillede sig på og omkring Det Kongelige Teater midt i 1700-tallet var så kompliceret og uforudsigeligt, at vi for overskuelighedens skyld har valgt netop at gå denne vej: At beskrive de virkelige begivenheder, som en operahandling, for at gøre det lettere at fatte forløbet. Sagen var den, at hvis ikke man var omstillingsparat og samtidig manglede evnen til både at aflæse og præge tidsånden, havde man ikke mange chancer i Københavns musikliv midt i 1700-tallet.

Alt var under konstant forandring, derunder valget mellem den "rene" musik, kirke- og passionsmusikken og italiensk opera. Resultatet var hele tiden uforudsigeligt, og man gjorde klogt i at bruge alle midler til at fremme sine egne interesser - både de kunstneriske og økonomiske.

Hvad skulle man stille op, når kritikerne af italiensk opera påstod, at den var 'udramatisk, meningsløs og latterlig', når det nu det var den og ikke passionsmusikken, der var på mode, og netop dét, alle ville høre?

Hvad stillede man op, når det ene-vældige kongehus' smag svingede

A

B

C

A: Kapelmester Adolph Scheibe. B: Kapelmester Paolo Scalabrini.
C: Kapelmester Giuseppe Sarti

mellem de to poler i samme takt, som nye herskere kom på tronen, og dermed også villigheden til at betale og stille lokaler til rådighed?

Læg dertil en meget komplicerende faktor: nemlig, at der i denne periode var hele tre komponister/kapel Mestre, der bejlede til kongens gunst, til position og penge.

ALLE GODE GANGE ER TRE *eller* DEN LANDSFORVISTE KAPELMESTER

Opera buffo/seria i 5 akter med handling fra det virkelige liv udspillet på Det Kongelige Teater i København fra 1740 til 1775.

HANDLINGEN kort:

Kapelmaster A bliver vippet af pinden af kapelmester B, som senere selv bliver erstattet af kapelmester C. Så kommer kapelmester A tilbage, men kapelmester B overtager igen posten og erstattes endnu en gang af kapelmester C – men kun for en tid og til sidst bliver kapelmester B udnævnt for tredje gang, hvorefter kapelmester C bliver landsforvist.

AKT 1 Prolog

Vi er i 1740. Christian 6. udnævner (A), Adolph Scheibe til "kapelmester ved musikken". Kongen er stærkt pietistisk, og forbyder enhver form for løsslupenhed, især når det drejer sig om italiensk opera. Kun kirkemusik er tilladt.

Christian 6. (1699-1746)

AKT 2

Vi er i 1746. Christian 6. er død, og han søn Frederik 5. sidder på tronen. Hans dronning ved, hvad hun vil have: italiensk opera. En operatrup bestående af italienere bliver indbudt til København – kapel-

Frederik 5. (1723-1766)

mesteren (B) hedder Paolo Scalabrini. scene 2 Vi er i 1748. Kapelmester (B) Scalabrini har gjort stor lykke og bliver udnævnt til hofkapelmester. Kirkemusikkens repræsentant, modstander af italiensk opera, kapelmester (A) Scheibe føler sig forbigået, lader sig pensionere og slår sig ned i Sønderborg – for en tid.

AKT 3

Vi er i 1753. Endnu en kapelmester (C) dukker op: Giuseppe Sarti. Hans

italienske forestillinger begejstrer i den grad kongen og dronningen, at de også udnævner ham til hofkapelmester. Med to hofkapelmestre på samme tid er der lagt op til mere ballade end normalt på teatret – kapelmester (B) Scalabrini føler sin ære gået for nær og går på pension – for en tid.

AKT 4

Vi er i 1764. Kongen sender kapelmester (C) Sarti til Italien for at skaffe nye sangere og (A) Scheibe, der stadig er modstander af italiensk opera og åbenbart nøje følger begivenhedernes gang fra sit eksil i Sønderborg, rejser ekspres til København og kan genoptage alle sine hidtidige funktioner som hofkapelmester. scene 2 Vi er i 1766. Den operaglade Frederik 5. er død, og Scheibe griber chancen til at vise sin stærke side: at skrive en sørgekantate. Den bliver højt berømmet. Men succesen stiger kapelmester (A) Scheibe til hovedet. I begejstringens rus kræver han flere penge, end kongen vil bevilge og bliver sat fra bestillingen. Man hentede igen (B)

Scalabrini tilbage fra hans pensionisttilværelse.

AKT 5

Vi er i 1770. (C) Sarti kommer hjem fra Italien og er stadig populær i kongehuset. Han bliver udnævnt til "Oberkapelmeister" med ret til at bære en meget flot uniform. Kapelmester (B) Scalabrini bliver dog modvilligt på sin post, men kun indtil kapelmester (C) Sarti også udnævnes til teaterchef. Så trækker kapelmester (B) Scalabrini sig igen tilbage – for en tid.

Vi er i 1772. Teatrets økonomi skranter, og Oberkapelmeister og teaterchef (C) Sarti må give op på grund af økonomien og trækker sig tilbage. Kongen og hans operaglade dronning betaler for den videre drift – men en kapelmester må man jo have. Alle gode gange tre: (B) Scalabrini bliver udnævnt til hofkapelmester for tredje gang.

Vi er i 1775. Forhenværende kapelmester (C) Sarti er som trøst og til en høj gage blevet udnævnt til opvartende kammermusikus hos kongen. Ikke desto mindre er han altid

i økonomiske vanskeligheder. Det bliver afsløret, at han har modtaget bestikkelse, hvorfor han falder i unåde og bliver landsforvist.

FINE - TÆPPE

EFTERSPIL A - Johann Adolph Scheibe langede ud efter Johann Sebastian Bachs "snirklede og regel-fyldte" musik i sit tidsskrift "Der kritische-Musicus" og begik dermed helligbrøde set med senere tiders øjne. Dog udtrykte han med sin kritik blot det, der lå i tiden; et modeskifte var nemlig under opsejling, idet barokken med Bach som en af de sidste store repræsentanter var ved at være forbi. Den nye tid, oplysningstiden, havde brug for musik, der var ukompliceret og let tilgængelig, som det kom til udtryk i for eksempel Bachs sønns Johann Christians musik.

EFTERSPIL B - Paolo Scalabrini er mest kendt for sin musik til Johan Herman Wessels tragediekarikatur "Kærlighed uden Strømper" fra 1773. Teksten, der er på dansk, er klart parodisk, hvad musikken slet ikke er. Det fortælles, at Scalabrini, der ikke havde lært sproget særlig

godt, ikke fik at vide, at der var tale om en parodi og derfor komponerede musikken i højstemt opera seria stil. "Tragedien" er indtil nu blevet opført 152 gange på Det Kongelige Teater.

EFTERSPILET - Giuseppe Sarti videreførte efter opholdet i København med stor succes sin karriere som operakomponist i blandt andet Milano og St. Petersborg og fik den

ære, at Mozart brugte noget af hans musik til sit eget formål. En arie fra Sartis opera fra 1782, "Fra i due litiganti il terzo gode", der i 1795 blev opført på Det Kongelige Teater med titlen "I oprørt Vand er godt at fiske", benyttede Mozart to gange: dels som forlæg for en række klavervariationer (K. 460) og dels i taffelmusikken i 2. akt af "Don Juan".

Det Kongelige Kapel er verdens ældste - fortsat eksisterende - orkester. Til dagligt holder orkestret til i Operaen på Holmen. Her ses Det Kgl. Kapel i 1500-tallet.

Forfatteren, Professor ved Det Kgl. Danske Musikkonservatorium og tidligere basunist i Det Kgl. Kapel, Mogens Andresen, afholdt 20. september 2023 foredrag i Frederiksværkegnens Historiske Forening om anekdoter fra verdens ældste orkester - *Det Kongelige Kapel'.

En gondol kom til byen!

Af Gunnar Gade Midtiby

Gondoler er sædvanligvis forbundet med Venedig. Ikke desto mindre har en ægte venetiansk gondol fundet sin krinkelkrogede vej til Frederiksværk - som jo undertiden betegnes som 'Danmarks Venedig'.

Her følger historien om gondolens skæbne

Lidt forhistorie

I 1719 begyndte vandet at løbe gennem den nygravede kanal fra Arresøen til Roskilde Fjord. Ingen vidste på det tidspunkt, at det ville føre til, at der først skulle opstå et 'Fridrics Wærck' og senere købstaden Frederiksværk.

I 2019 skulle 300 års jubilæet fejres, og Frederiksværkegnens Historiske Forening (FHF) ville gerne byde ind med dét, som vi nu kunne.

Det blev til et samarbejde med amatørteatret Støbeskeen i form af et friluftsteater i kanalen og på pladsen ved Mølledammen.

Der blev skrevet et teaterstykke og skuespillerne fundet. En af rekvisitterne var en gondol, fordi historien fortæller, at når generalmajor Johan Frederik Classen - byens grundlægger og ejer af kanonstøberiet og meget mere - i sin tid fik fornemt besøg fra kongehuset eller fra udlandet, så skulle gæsterne behørigt imponeres.

Classen fremviste først værket, og bagefter - som prikken over i'et - blev gæsterne transporteret i en gondol til Arresødal, hvor der var middag, champagne og alt hvad dertil hører.

Den stolte gondol, Stefania, ankommer til Kanalen i august 2019

Gondolen kommer til byen

FHF fik kontakt til ejeren af Gondolen Stefania, som lå i Christianshavns Kanal.

Ejeren havde overtaget den uden egentlig at have ønsket det. Vi måtte gerne låne den, og FHF fik lavet en sponsoraftale med De Nova om transport, en aftale med Skibby produktionsskole, som skul-

le sætte skibet i stand og en aftale med Det Classenske Fideicommis om støtte til projektet. I september 2019 blev det gode skib så placeret i kanalen i Frederiksværk.

Den blev placeret ud for Café Frøken Jensen, så den lå lidt beskyttet, og caféens gæster kunne sidde ned ved Kanalen og komme i Venetiansk stemning, mens de nød frokosten.

Gondolen lå i 3 år forankret ud for Café Frøken Jenssen til glæde for gæsterne

Per Madsen som ejer bygningen, hvor cafeen havde til huse, havde velvilligt stillet kajplads + redskabsrum til rådighed.

Den 7. september 2019 løb jubilæumsarrangementet af stablen. Kongelige og adelige fra Støbeskeen blev fragtet i gondolen ført af ægte gondolierer, ligesom historien fortæller, at det er sket i fordums tid.

Efter arrangementet var planen, at gondolen skulle tilbage til ejeren i Christianshavns Kanal, men det viste sig, at han ikke var interesseret i at få den tilbage. Vi måtte godt beholde den.

Vi holdt møde om sagen i bestyrelsen for FHF, og blev enige om, at foreningen ikke skulle eje og have ansvar for en gondol, så vi måtte finde én, der ville overtage den.

Den daværende formand for foreningen, Henning Petersen, meddelte bestyrelsen, at der var fundet en køber. Per Madsen ville gerne købe den. Prisen var symbolsk og beløbet blev straks videresendt til den tidligere ejer i København.

Alle var glade, og gondolen var ude af foreningens hænder.

Hvem ejer gondolen?

Henning Petersen forlod formandsposten for FHF i 2019 og jeg overtog pladsen.

Når man gik tur langs kanalen, var det tydeligt, at gondolen ikke blev passet og plejet, og på et tidspunkt sank den ned til bunds i kanalen, og ænder og andre beboere i kanalen benyttede den som hvileplads.

Men gondolen var ude af FHF's hænder, og jeg plejer ikke at blande mig i, hvordan andre mennesker forvalter deres ejendom. Men det var et sørgeligt syn.

En gang imellem blev der skrevet om den havarerede gondol i avisen og på Facebook, og hver gang fremlagde jeg mig på FHF's vegne ansvaret, med henvisning til at Per Madsen var den retmæssige ejer.

Sådan gik der nogle år.

Den før så stolte gondol endte i 2022 som et lidet glørværdigt skibsvrag på bunden af Kanalen....

I 2023 gik det op for mig, at Per Madsen mente, at det var en misforståelse, at han skulle være ejer. Et eller andet var gået galt i kommunikationen dengang i 2019.

Jo, han havde givet lidt penge til foreningen, men det var som støtte til gondolprojektet, det var bestemt ikke hans mening, at han skulle være ejer/skibsreder.

Lige så sikker, som den tidligere formand var på, at gondolen var solgt, lige så sikker var Per Madsen på, at han ikke havde købt gondolen. Der findes ingen dokumenter eller underskrevne papirer.

I sommeren 2023 mødtes jeg med Per Madsen, og vi blev enige om, at løsningen måtte være at få gondolen væk, og jeg indvilligede i at hjælpe.

Gondolens videre skæbne

Ved gode menneskers hjælp fik vi gondolen gjort flot. Altså det maritime udtryk for flot.

Herefter skulle der findes en interesseret, som ville overtage gondolen for 1 kr.

Det lykkedes, idet lærer Jakob Buhrkall fra UKC (Unge og Kultur-Centeret, den gamle brandstation) gerne vil overtage den, så den kan indgå i Tierens (10. klasse) værkstedsundervisning.

Med velvillig hjælp i form af lastbil med kran og blokvogn fra Nordisk Stål blev den 11 meter lange og 700 kg tunge gondol mandag d. 2.10. fragtet til UKC.

Planen er at få flere personer involveret i en klub eller forening, som kunne hedde "Gondolens Venner" som vil være med til at sætte den i stand, passe og vedligeholde den og ikke mindst bruge den.

Mere gang i Frederiksværk. Nu også kanalsejls med gondol plus mad-kurv, harmonika og mandolin.

Desværre har Slots- og Kulturstyrelsen bestemt, at gondolen ikke må ligge i Kanalen. Det er dem så meget imod, at de ligefrem truer med politianmeldelse. Man forstår godt, at der ikke må ligge et vrag af en gondol i Kanalen. Men at der heller ikke må ligge en istandsat, nymalet og velplejet gondol - et vartegn, som kan være til glæde og skabe aktiviteter i byen - er en gåde.

Den beslutning vil nok blive afprøvet. Af Slots- og Kulturstyrelsens hjemmeside fremgår det, at der i særlige tilfælde kan åbnes for dispensation - så ad os se, hvad der sker.

Det kan undre, at 'Danmarks Venedig' ikke må have en gondol liggende - et stykke kulturarv, som netop er en del af det Classenske Fridrics Wærck's historie.

Som et kuriosum skal det afslutningsvis nævnes, at det ikke er første gang Stefania rammes af forbud: En tidligere ejer af gondolen fik på det kraftigste forbud mod at synge O-Solo-Mio, mens han sejlede på de Københavnske kanaler!

En kæmpesten i Ølsted

(sakset fra Frederiksborg Amts Avis)

Af Niels J Willumsen

Frederiksborg Amts Avis

I 1963 blev der fundet en gigantisk sten i Ubberup lidt nord for Ølsted. Frederiksborg Amts Avis bragte mandag 23. September 1963 en artikel om fundet. Teksten er gengivet på næste side. Man opgav af fjerne stenen og dækkede den til igen. Så kæmpestenen ligger der endnu. Lige under jorden, kun et stenkast fra Frederiksværk-Hillerød vejen. Mon den nogen sinde kommer til syne igen? Den kunne være et imponerende vartegn ved indkørslen til Ølsted.....

Gammel kæmpe fra Nordsjællands fortid

Paa gdr. Niels Nielsens mark lige ud til Frederiksværkvejen mellem Kregme og St. Lyngby er en stor stenblok kommet for dagen under jordarbejdet, og gaardejeren ville have den fjernet — men efterhaanden som man begyndte at grave, viste det sig, at stenen var meget større end ventet, og skønt den endnu ikke er helt frilagt, ligger den nu i et 4x4 meter stort hul.

Stenen ligner en vældig graa elefant. Under istiden er den ført hertil fra Østersøen eller Sydsverige. Man har andre steder i Danmark eksempler paa saadanne store klippeblokke, som er ført hertil i istiden. Den største findes ved Hesselager paa Fyn. Man sætter sig nu i forbindelse med Danmarks geologiske Undersøgelser og beder en fagmand se paa dette sjældne fund, der maaske er Danmarks næststørste sten. Gaardejeren, paa hvis mark stenen ligger, ved ikke endnu hvad han vil gøre med den store sten. Den generer markarbejdet, men vil antagelig kun kunne fjernes ved sprængning.

Paa gdr. Niels Nielsens mark lige ud til Frederiksværkvejen mellem Kregme og St. Lyngby er en stor stenblok kommet for dagen under jordarbejdet, og gaardejeren ville have den fjernet — men efterhaanden som man begyndte at grave, viste det sig at stenen var meget større end ventet, og skønt den endnu ikke er helt frilagt, ligger den nu i et 4x4 meter stort hul.

Stenen ligner en vældig graa elefant. Under istiden er den ført hertil fra Østersøen eller Sydsverige. Man har andre steder i Danmark eksempler paa saadanne store klippeblokke, som er ført hertil i istiden. Den største findes ved Hesselager paa Fyn. Man sætter sig nu i forbindelse med Danmarks geologiske Undersøgelser og beder en fagmand se paa dette sjældne fund, der maaske er Danmarks næststørste sten. Gaardejeren, paa hvis mark stenen ligger, ved ikke endnu hvad han vil gøre med den store sten. Den generer markarbejdet, men vil antageligt kun kunne fjernes ved sprængning.

Kommende arrangementer 2023

Onsdag d. 22. november kl. 19.00 i Gjethuset

Bronzealderen på Halsnæs

Pernille Pantmann

Museumsinspektør
Museum Nordsjælland,

Bronzealderen på Halsnæs er mere synlig end de øvrige perioder af oldtiden, hvilket hovedsageligt skyldes gravhøjene.

I hele kommunen er der flere eksempler på disse monumentale anlægsarbejder, som vidner om, at området dengang var særdeles attraktivt.

Men der gemmer sig flere historier om bronzealderen end blot gravhøjene, et aspekt er endda en del af et større forskningsprojekt. Alt dette indgår i aftenens tema.

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 17. januar kl 19.00 i Gjethuset

VILHELM BUHL – UNDERBESLYST OG UNDERVURDERET

Poul Smidt

Journalist, Cand. Jur.

I foredraget om Vilhelm Buhl - statsministeren efter Th. Stauning i 1942 og for Befrielsesregeringen i 1945 – fortæller journalist Poul Smidt om sit arbejde med at skrive Buhls biografi. Besættelsestiden er ikke historieskrivning, men en kampplads med aktuelle fægtninger om at stå på den rigtige side med tilbagevirkende kraft. Besættelsestidens store historiker, Hans Kirchhoff, har sagt, at Buhl både er underbelyst og undervurderet. Inden Poul Smidt gik i gang med opgaven sagde historikeren Niels Wium Olesen til ham: Du skal være frygtløs, hvis du vil skrive om Vilhelm Buhl. 'Det er jeg så – næsten', siger Poul Smidt.

Poul Smidt er journalist og jurist og har skrevet biografier om Viggo Kampmann, Frederik d. 8 og historien om LOs overgang til Fagbevægelsens Hovedorganisation (FH).

Link til Pouls hjemmeside <https://poulsmidt.dk>

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 21. februar kl. 19.00 i Gjethuset

Oktober 1943 - De danske jøders flugt og fangenskab

Simon Ankjærgaard

Journalist

Natten mellem 1. og 2. oktober 1943 slog tyskerne til mod jøderne i Danmark. Aktionen blev startskuddet til en dramatisk, nervepirrende og følelsesladet måned, hvor det lykkedes for omkring 7.000 jøder at flygte til Sverige, mens lige under 500 ikke slap væk i tide og endte i fangelejren Theresienstadts.

Under foredraget berettes om det efterår, der satte sig så markant i den danske identitet og nationale fortælling.

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 20. marts kl 19.00 i Gjethuset

Hans Hedtofts forlis - Danmarks Titanic

Lars Halskov og Morten Halskov

Lars er journalist på Politiken, Morten er journalist på Fagbladet 3F

Lars Halskov og Morten Halskov vil med udgangspunkt i bogen 'Skibet der forsvandt' beskrive begivenhederne op til, under og efter grønlandsskibet 'Hans Hedtoft's forlis 30. januar 1959. Forliset er siden blevet betegnet som Danmarks Titanic, fordi skibet lige som det britiske passagerskib Titanic blev betegnet som ude af stand til at synke, men alligevel ramte 'Hans Hedtoft' et isbjerg på sin jomfrurejse og sank – lige som Titanic. Alle om bord på 'Hans Hedtoft' omkom i det iskolde hav syd for Grønland.

Bogen bygger på interview med pårørende til de fleste om bord på skibet. Desuden har forfatterne som de første fået en særlig adgang til fortrolige dokumenter, private breve, lommebøger, dagbøger og interne papirer. Derfor er der mange hidtil ukendte oplysninger i den dokumentariske skildring af den tragiske skibskatastrofe.

Det er også en politisk historie, som handler om en minister og højtstående embedsmænd, der forsøgte at løbe fra ansvaret. Og en historie om, hvordan pårørende måtte stå med hatten i hånden over for Grønlandsfonden, der administrerede de penge, som danskere og grønlandere gav til de efterladte.

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 17. april kl. 18.00 i Gjethuset

Generalforsamling

Generalforsamlingen er foreningens øverste myndighed og her har du som medlem mulighed for at øve indflydelse på foreningens virke. Der aflægges beretning og regnskab. Der behandles indkomne forslag og vælges bestyrelsesmedlemmer.

Onsdag d. 17. april kl. 19.00 i Gjethuset (efter generalforsamlingen)

Dansk immigrationshistorie

Anders Thorkildsen

Museumsinspektør

Folk har altid vandret.

Siden tidernes morgen er vores historie blev formet af folk, der kom til, samt folk, der drog ud. Migration er en del af vores fælles DNA.

Med nedslag i de sidste 400 års danmarkshistorie fortæller museumsinspektør Anders Thorkildsen fra Immigrantmuseet i Farum om indvandringens kulturhistorie her til lands.

Kommende arrangementer 2024

Onsdag d. 15. maj kl. 19.00 i Gjethuset.

Nordsjælland som motiv i billedkunsten

Ida Lehrmann Madsen

Cand. Mag i kunsthistorie.

Få andre steder i Danmark er blevet gengivet så mange gange i billedkunsten som det er tilfældet med Nordsjælland. Vi kender alle til Skagensmalerne, men rent faktisk var det flere steder i Nordsjælland, at kunstnerne i første omgang rejste til og samlede sig i mindre og større fællesskaber og kunstnerkolonier.

Til dette foredrag går vi på opdagelse i nogle af de kunstnere som har malet forskellige områder i Nordsjælland fra midten af 1800-tallet og frem til begyndelsen af 1900. Med udgangspunkt i Halsnæs dykker vi ned i billedkunstnere som J.Th. Lundbye, P.C. Skovgaard, Sigurd Swane og L.A. Ring. Men vi kommer også til Hillerød, Gribskov og Hornbæk – sidstnævnte er især interessant, da det var her Danmarks første kunstnerkoloni blev etableret med bl.a. P.S. Krøyer, Holger Drachmann, Carl Bloch og senere Bertha Wegmann i front.

Foredraget bliver afholdt af cand.mag. i kunsthistorie Ida Lehrmann Madsen som i flere år har beskæftiget sig med emnet. Senest som medforfatter på udstillingen 'Kunstnerkolonierne Hornbæk & Arild' på Nivaagaards Malerisamling i foråret 2023 og som forfatter på udgivelsen 'Malernes Nordsjælland' udgivet af Nationalpark Kongernes Nordsjælland.

Billederne til venstre er øverst J. Th. Lundbye, Flyvesandsbakkerne i Tisvilde, 1838 og nederst P.C. Skovgaard, Tisvilde Hegn, 1849

Link til Idas hjemmeside <https://idalm.dk/>

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk Torvet 1, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0605 www.indmus.dk Åbent tirsdag-fredag kl. 10-14

Krudtværket Krudtværksalléen 1, Frederiksværk
Åbent 1. juni - 31. august samt uge 42. Entre: 75 kr. Gratis for børn u. 18 år.

Knud Rasmussens Hus Knud Rasmussensvej 9, 3390 Hundested
Åbent t.o.m. uge 42 fra 11-16. Onsdag kl. 11-20. Mandag lukket.
Entre: 75 kr. Gratis for børn u. 18 år.

Hundested Lokalhistoriske Arkiv

Biblioteket, Nørregade 61, 3390 Hundested.
Tlf 4798 1010 Åben mandag og onsdag kl. 10-13, tirsdag kl. 16-18

Sponsorer

Adrians Turistfart Tlf. 4772 1197

Bog & Ide Tlf. 4752 4001

Det Classenske Fideicommis Tlf. 5444 7029

Halsnæs Kiropraktorerne Tlf. 4772 4540

Kim Dencker Johansen A/S Tlf. 4772 2583

Tømremester Egon Bech A/S Tlf. 4772 2060

Winther A/S - Snedker og Tømremestre Tlf. 4772 0202 - 2021 0202

Halsnæs Avis og Medicenter Tlf. 8888 4302

Claus Villadsen Biler og Havemaskiner Tlf. 4798 8890

Undal Autoservice Aps Tlf. 4772 2444